

**QORAKO'LCHILIKDA SOG'LOM SURUV
YETISHTIRISHNING FIZIOLOGIK VA VETERINARIYA OMILLARI**

Mustafayeva Maftuna Shukrullo qizi

Annotatsiya. *Tezisdagi qorako'l qo'ylarining mavsumiy fiziologik holati, qonining biokimyoviy ko'rsatkichlari va strongilyatozlar bilan zararlanishiga oid nashr etilgan tadqiqotlar tahlil qilindi. Sog'lom suruv yetishtirishda ekologik sharoit, oziqlantirish hamda veterinariya nazoratini birgalikda hisobga olish zarurligi asoslandi. Keltirilgan raqamlar manba mualliflarining natijalari bo'lib, tezis adabiyotlar tahlili shaklida tayyorlandi.*

Kalit so'zlar: *qorako'lchilik, suruv salomatligi, mavsumiy o'zgarish, umumiy oqsil, mineral almashinuv, strongilyatoz, naslchilik.*

Kirish

Qorako'lchilikda nasl sifatini saqlash va sog'lom avlod olish hayvonlarning tashqi belgilari bilan birga ularning fiziologik holatini ham baholashni talab etadi. Cho'l va yarim cho'l sharoitiga moslashgan qorako'l qo'ylarida ham yil fasli, oziqa ta'minoti va kasalliklar organizm faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli suruvni boshqarishda klinik kuzatuv, laboratoriya tekshiruvlari va parazitlar kasalliklar nazorati o'zaro bog'liq yo'nalishlar sifatida qaralishi lozim [1–3].

Tezisning maqsadi — taqdim etilgan konferensiya to'plamlaridagi qorako'lchilikka bevosita tegishli tadqiqotlarni umumlashtirish hamda ulardan sog'lom suruv yetishtirishga doir amaliy xulosalar chiqarish. Tahlilda fiziologik moslashuv, oqsil va mineral almashinuvi hamda gelmintlar bilan zararlanish ko'rsatkichlariga e'tibor qaratildi.

Materiallar va tahlil usuli

Manba sifatida A.K. Ospanovning 2023-yildagi fiziologik kuzatuvlari, Sh.X. Jiyanmuradova va Z.S. Klichovning 2024-yildagi biokimyoviy tekshiruvlari hamda S.S. Meyliyev, I.A. Ulashov va B.K. Uluqovning 2025-yilda chop etilgan

strongilyatozlarga oid ma'lumotlari tanlandi. Qiyosiy tahlilda tadqiqotlarning hududi, hayvonlar guruhi, mavsum va o'lchov birliklari hisobga olindi. Turli tajribalarning natijalari yagona tanlanmaga qo'shilmadi; muallif tomonidan yangi tajriba o'tkazilgani da'vo qilinmaydi.

Natijalar va muhokama

Mavsumiy fiziologik o'zgarishlar. A.K. Ospanov qoraqalpoq sur zot tipidagi po'lati sur rangbaranglikdagi qorako'l qo'ylarida tana harorati, yurak urishi va nafas olish chastotasini o'rgangan. Jadvalda erkak hayvonlarning tana harorati yozda $39,1 \pm 0,09$ °C, qishda $38,1 \pm 0,06$ °C; urg'ochilarda esa mos ravishda $39,0 \pm 0,16$ °C va $38,0 \pm 0,09$ °C sifatida berilgan. Erkaklarda yurak urishi yozda $71,2 \pm 0,19$, qishda $64,9 \pm 0,19$ marta/minutni tashkil etgan [1, 379-b.].

Shu manbada erkak hayvonlarning nafas olish chastotasi yozda $16,5 \pm 0,06$, qishda $12,8 \pm 0,03$ marta/minut bo'lgan. Ushbu raqamlar fiziologik baholashda mavsumni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Biroq alohida zot tipi va kuzatuv sharoitida olingan qiymatlarni barcha xo'jaliklar uchun qat'iy diagnostik me'yor deb qabul qilish mumkin emas. Manba jadvalidagi yoz va qish tana harorati farqi har ikki jinsda $1,0$ °C bo'lib, tahlilda jadval qiymatlariga tayanildi.

Oqsil va mineral almashinuvining hududiy xususiyatlari. Sh.X. Jiyanmuradova va Z.S. Klichov Samarqand viloyati Nurobod tumanidagi "Saxoba ota qorako'l nasl" hamda Navoiy viloyati Konimex tumanidagi "Yangig'azg'on nurli diyor" xo'jaliklarida har biridan besh bosh qo'y tanlab, qon ko'rsatkichlarini fasllar bo'yicha tekshirgan. Birinchi xo'jalikda umumiy oqsil kuzda $71,6 \pm 0,50$ g/l, qishda $67,7 \pm 0,48$ g/l; ikkinchisida esa mos ravishda $70,9 \pm 0,44$ va $66,9 \pm 0,49$ g/l bo'lgan [2, 288–290-b.].

Birinchi xo'jalikda kalsiy kuzda $10,23 \pm 0,32$ mg%, qishda $7,93 \pm 0,22$ mg%; fosfor esa $5,11 \pm 0,09$ va $4,12 \pm 0,12$ mg% miqdorida qayd etilgan. Ikkinchi xo'jalikda kalsiy shu fasllarda $10,06 \pm 0,34$ va $7,87 \pm 0,21$ mg%, fosfor $5,02 \pm 0,11$ va $4,07 \pm 0,11$ mg% bo'lgan [2]. O'lchov birliklari manbadagidek saqlandi; mg% bu yerda mg/100 ml ni bildiradi.

Har ikki xo'jalikda kuzdan qishga umumiy oqsil, kalsiy va fosfor

qiymatlarining pasayishi kuzatilgan. Bu holat qishki oziqlantirishni baholashda laboratoriya kuzatuvlaridan foydalanish uchun asos bo'la oladi. Shunga qaramay, tanlanmaning kichikligi va bir nechta muhit omillarining birgalikdagi ta'siri sabab farqlarni faqat oziqa yetishmasligi bilan izohlash to'g'ri emas. Ushbu tadqiqot jun-tola yoki teri sifatiga ta'sir miqdorini bevosita aniqlamagan.

Parazitar zararlanishning ahamiyati. S.S. Meyliyev va hammualliflar Navoiy viloyatida 2024-yil noyabr va 2025-yil yanvar oylaridagi tekshiruvlar natijalarini keltirgan. Nurota tumanida tekshirilgan 80 bosh qorako'l qo'yining 54 boshida, ya'ni 67,5 foizida strongilyatozlar aniqlangan. Konimex tumanida 92 bosh qorako'l qo'yidan 76 boshi zararlangan; bu 82,60 foizni tashkil etgan [3, 68–70-b.].

Mazkur kuzatuvlar quruq va issiq hududning o'zi gelmintlar bilan zararlanishni istisno qilmasligini ko'rsatadi. Manbada jami 233 bosh qorako'l va bayat zotli qo'ylar bo'yicha berilgan 75,54 foizlik umumiy ko'rsatkichni faqat qorako'l zotiga tegishli deb talqin qilish mumkin emas. Alohida parazit guruhlari bilan zararlanish foizlarini ham oddiy qo'shish to'g'ri bo'lmaydi, chunki bir hayvonda bir nechta invaziya uchrashi mumkin.

Umumlashtirilgan natijalar naslchilik bahosini hayvonning joriy salomatligidan ajratmaslik zarurligini ko'rsatadi. Mavsumiy fiziologik siljish, qon ko'rsatkichlari va parazitar zararlanish turli hodisalarni ifodalaydi. Ularni birgalikda qayd etish ayrim hayvonlarda o'sish yoki umumiy holatdagi o'zgarish sababini aniqlashtirishga yordam berishi mumkin. Buning uchun bir xil hayvonlar bo'yicha takroriy kuzatuvlar va xo'jalik hisobini yuritish maqsadga muvofiq.

Xulosa va amaliy takliflar

Tahlil qilingan manbalarda qorako'l qo'ylarining fiziologik va biokimyoviy ko'rsatkichlari mavsumga qarab o'zgarishi hamda tekshirilgan xo'jaliklarda strongilyatozlar uchrashi qayd etilgan. Sog'lom suruv yetishtirishda klinik holat, oziqlantirish sharoiti va parazitologik tekshiruvlarni muvofiqlashtirish zarur. Naslga qoldiriladigan hayvonlarning bahosi ularning yoshi, jinsi, fiziologik davri va kuzatuv mavsumi bilan birga rasmiylashtirilishi lozim.

Xo'jaliklarda qishki oziqa ta'minotini tahlil qilish, laboratoriya natijalarini

individual hisob bilan bog'lash va gelmintlarga qarshi tadbirlarni tekshiruv natijalariga asoslash tavsiya etiladi. Jun-tola hamda teri sifati bilan bog'liqlikni aniqlash esa alohida tadqiqotni talab etadi; ko'rib chiqilgan ma'lumotlar bunday bog'liqlikning miqdoriy isboti sifatida yetarli emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ospanov A.K. Qoraqalpoq sur zot tipidagi po'lati sur rangbaranglikdagi qorako'l qo'ylarining fiziologik ko'rsatkichlari // Agrosanoat majmuining dolzarb muammolarini hal etishda veterinariya fani va biotexnologiyalarning ahamiyati. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya. 2023. B. 378–381.
2. Jiyanmuradova Sh.X., Klichov Z.S. Turli ekologik hududlarda urchitiluvchi qorako'l qo'ylari qonining biokimyoviy ko'rsatkichlari // Veterinariya sohasidagi dolzarb muammolar yechimi yosh tadqiqotchilar talqinida. To'plam 2/24. 1-noyabr 2024. B. 288–291.
3. Meyliyev S.S., Ulashov I.A., Uluqov B.K. Navoiy viloyatining ayrim tumanlarida qo'ylar strongilyatozlar tarqalishi // Veterinariya sohasidagi dolzarb muammolar yechimi tadqiqotchilar talqinida. To'plam 1/25. 27-iyun 2025. B. 68–70.